

Інформаційна довідка щодо ролі та видів аналітичних центрів («think tanks») у світі*

Анотація. В інформаційній довідці наведено узагальнений аналіз закордонного досвіду щодо ролі та видів аналітичних центрів («think tanks»). Розкрито походження терміна, основні характеристики таких організацій, а також їхню роль у формуванні доказової політики. Розглянуто основні класифікації аналітичних центрів та висвітлено проблемні аспекти їхньої діяльності, зокрема залежність від політичних чи донорських впливів. Також висвітлено сучасний стан розвитку аналітичних центрів в Україні.

Ключові слова: think tank, аналітичний центр, доказова політика, державне управління, стратегічне мислення, демократія, євроінтеграція.

Вступ

Під терміном «think tank» (укр. «аналітичний центр»), як правило, розуміється широке коло різних видів аналітичних центрів, що функціонують на перетині чотирьох сфер – політичної, економічної, інформаційної та наукової. Появу «think tanks» пов'язують із розвитком аналітичних підрозділів військової розвідки в період між Першою та Другою світовими війнами¹. Закордонні науковці визначають «think tank» як аналітичний центр, інститут, корпорацію або групу, створену для проведення міждисциплінарних досліджень, надання експертних консультацій із питань державної політики та підготовки аналітичних матеріалів на основі спеціалізованих знань і розвинених експертних мереж². Такі організації існують у більшості країн світу в різних організаційно-правових формах, що подекуди ускладнює розмежування їх із лобістськими групами, професійними асоціаціями, консалтинговими компаніями та науковими інститутами. Водночас наукові установи та університети також можуть виступати як «think tanks» або мати у своїй структурі підрозділи, що позиціонуються як «think tank».

Основна частина

У науковій та експертній спільноті поширеним є підхід, відповідно до якого аналітичні центри розглядаються як інституції, що забезпечують мобілізацію експертних знань з метою впливу на процеси формування та реалізації державної політики, виступаючи каталізаторами суспільних і політичних змін. У сучасних умовах, коли світова спільнота стикається з низкою комплексних глобальних викликів – збройними конфліктами, бідністю, нерівністю, зміною клімату, поширенням захворювань, тероризмом та загрозами застосування ядерної зброї – особливого значення набуває розроблення реалістичних і дієвих стратегій для їх подолання. У цьому контексті аналітичні центри відіграють ключову роль у формуванні інтелектуальної бази для прийняття рішень, ініціюванні суспільних дискусій та напрацюванні інноваційних і практично орієнтованих рішень щодо актуальних глобальних проблем³.

¹ Що таке Think Tank? Вебсайт Міжнародного Інституту Свободи. URL: <https://www.libertyinstitute.org/articles/shho-take-think-tank>

² Ladi, S. «think tank». Website Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/think-tank>

³ Dr John de Boer. What Are Think Tanks Good For? Website UUN CPR. 2015. URL: <https://unu.edu/cpr/blog-post/what-are-think-tanks-good>

Завдання та мета діяльності аналітичних центрів характеризуються наявністю чіткої політичної орієнтації, суспільно значущої мети, високого рівня професійної експертизи та активної публічної комунікації щодо результатів досліджень і аналітичних напрацювань. Основна увага в їхній роботі приділяється формуванню та просуванню ідей, спрямованих на вироблення ефективної державної політики, інформуванню суспільства та здійсненню впливу на процеси прийняття рішень. Аналітичні центри поєднують наукові підходи з практичним аналізом політичних і соціально-економічних проблем, діючи в інтересах суспільного блага. Авторитет їхніх висновків ґрунтується на професійній компетентності дослідників, а основними формами діяльності є підготовка аналітичних звітів, проведення конференцій, круглих столів і семінарів, а також опублікування спеціалізованих досліджень. Окремі аналітичні центри розробляють і оприлюднюють тематичні рейтинги та індекси (зокрема, індекс щастя, індекс сприйняття корупції тощо).

З метою розмежування аналітичних центрів від інших аналогічних інституцій зазвичай враховуються такі критерії: мета діяльності (зокрема, чи спрямована вона на формування державної політики); цільова аудиторія (особи, що приймають рішення у сфері державного управління та політики); склад ключового персоналу (чи обіймають провідні посади фахівці з досвідом політичної або державної діяльності).

Класифікація аналітичних центрів може здійснюватися за різними підходами залежно від мети досліджень, оскільки ця категорія інституцій є надзвичайно різноманітною за своїми характеристиками. Загалом виокремлюють такі основні критерії класифікації, як тип фінансування чи підпорядкування, функціональне спрямування, а також масштаб діяльності аналітичного центру (див. Рис. 1).

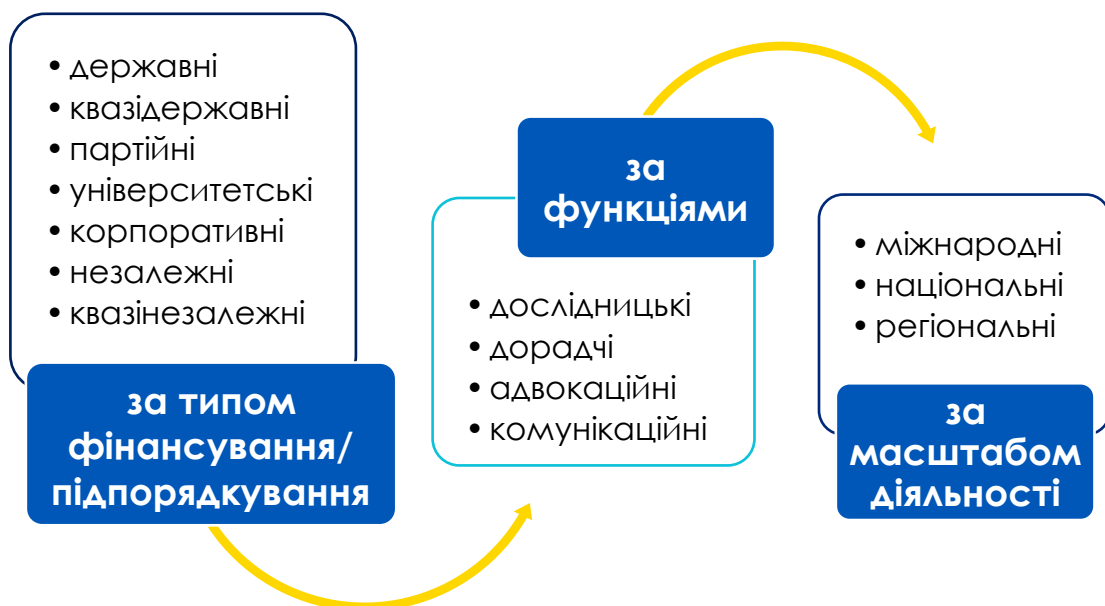

Рис. 1. Критерії класифікації аналітичних центрів

За результатами щорічного Глобального рейтингу аналітичних центрів (Global Go To Think Tank Index), який формувався з 2006 по 2020 рік, перші п'ять позицій за кількістю аналітичних центрів стабільно належали США (2203),

Китаю (1413), Індії (612), Великій Британії (515) та Південній Кореї (412). Україна у 2020 році посіла 19-те місце, маючи 90 аналітичних центрів⁴. Серед європейських державних аналітичних центрів провідні позиції в рейтингу займали такі аналітичні центри: Німецький інститут розвитку (DIE, Німеччина), Європейський центр політичної стратегії (EPSC, Бельгія), Норвезький інститут міжнародних відносин (NUPI, Норвегія), Інститут Європейського Союзу з питань безпеки (EUISS, Франція) та Центр східних досліджень (OSW, Польща). Водночас до першої п'ятірки європейських аналітичних центрів у світовому рейтингу 2020 року *Top Think Tanks Worldwide* увійшли: Брюгель (Bruegel, Бельгія), Чатем-Хаус (Chatham House, Велика Британія), Французький інститут міжнародних відносин (IFRI, Франція), Міжнародний інститут стратегічних досліджень (IISS, Велика Британія) та Центр європейських політичних досліджень (CEPS, Бельгія)⁵.

Табл. 1. Класифікація аналітичних центрів за критерієм фінансування/підпорядкування

Вид «think tank»	Характеристика	Приклади
державний	частина структури секретаріатів парламенту чи уряду або юридично підпорядковані цим інституціям	Дослідницька служба Європейського Парламенту (ЄС), STRATA (Литва), Форсайт центр Естонії, POST (Велика Британія), GOS (Велика Британія), Китайський інститут розвитку (Китай)
квазідержавний	фінансується виключно бюджетним коштом (зокрема коштом державних грантів і контрактів), але не є частиною структури уряду або парламенту	ТАВ (Німеччина), Технологічна рада Норвегії, Корейський інститут розвитку (Південна Корея), Національний інститут стратегічних досліджень (Україна), Центр Вільсона (США)
партійний	створений або прямо підпорядкований (зокрема фінансується) політичною партією	Фонд Конрада Аденауера (Konrad Adenauer Foundation, Німеччина), Фонд ім. Фрідріха Еберта (Friedrich Ebert Foundation, Німеччина), Центр європейських досліджень ім. Вільфріда Мартенса (Wilfried Martens Centre for European studies, ЄС)
університетський	створений і функціонує при або у складі вищого навчального або наукового закладу	Центр прикладних політичних досліджень (Німеччина), Науково-дослідний інститут фіскальної політики (Україна), Університет Організації Об'єднаних Націй (13 інститутів, розташованих у 12 країнах світу, серед яких, наприклад, Центр політичних досліджень (США), Інститут порівняльних регіональних інтеграційних досліджень (Бельгія), Маастрихтський економічний і

⁴ McGann, James G. 2020 Global Go To Think Tank Index Report. Website SCHOLARLYCOMMONS. URL: <https://repository.upenn.edu/handle/20.500.14332/48577>

⁵ McGann, James G. 2020 Global Go To Think Tank Index Report. Website SCHOLARLYCOMMONS. URL: <https://repository.upenn.edu/handle/20.500.14332/48577>

		соціальний дослідницький інститут інновацій та технологій (Нідерланди), Всесвітній інститут досліджень економіки розвитку (Фінляндія) тощо)
корпоративний	прибуткова організація, що займається дослідженнями в галузі державної політики, пов'язана з корпорацією або фінансується нею	RAND (США), McKinsey & Company, Cato Institute, Brookings Institution (США), Український інститут майбутнього (Україна)
незалежний	незалежні у своїй діяльності від будь-якої групи інтересів або донора, а також мають організаційну та фінансову автономію	Інститут закордонного розвитку ⁶ (Велика Британія (Англія та Уельс)), Чатем Хаус (Велика Британія), Інститут міжнародної економіки (США), Центр Разумкова (Україна), Demos Helsinki, SITRA (Фінляндія)
квазінезалежний	частково контролюється певною групою інтересів, донором або установою-замовником, яка повністю чи частково фінансує діяльність центру або здійснює інший вплив на його функціонування	Європейський інститут профспілок (Бельгія), Фонд Бертельсмана (Bertelsmann Foundation, Німеччина), Європейська рада з питань зовнішніх відносин (ЄС), Avenir Suisse (Швейцарія), Брюгел (ЄС)

Звіт «Про Think Tanks» за 2025 рік містить аналіз стану розвитку сектору аналітичних центрів⁷ і класифікує їх також за географічною та ідеологічною належністю. Згідно з результатами опитування 48 % аналітичних центрів із держав-членів ЄС та Європейської асоціації вільної торгівлі повідомили про переважно державне фінансування своєї діяльності. Водночас 52 % аналітичних центрів зі Східної та Південно-Східної Азії також зазначили, що основним джерелом їхнього фінансування є держава. За даними опитування заробітна плата в аналітичних центрах становить від 1500 дол. США для фахівців початкового рівня до понад 10 000 дол. США для експертів високої кваліфікації. Середній показник ставки оплати праці у таких інституціях становить приблизно 5000 дол. США.

Варто зазначити, що у Франції створено Онлайн-довідник дослідницьких центрів з європейських справ⁸. У довіднику міститься короткий опис аналітичних центрів, зокрема зазначено їх найменування; основні завдання; нормативний документ, на підставі якого центр здійснює діяльність; дату створення; керівництво; а також контактну інформацію (поштову адресу, електронну пошту, посилання на вебсайт і сторінки в соціальних мережах тощо).

В Україні серед діючих українських аналітичних центрів, що входили до згаданого вище рейтингу Джеймса Г. Макганна, варто відзначити такі інституції: Інститут економічних досліджень і політичних консультацій (ІЕД), Національний

⁶ ODI Global. Web page of the ODI Global. URL: <https://odi.org/en/about/>

⁷ The on think tanks state of the sector report 2025. Website of the Open Think Tank Directory. URL: <https://onthinktanks.org/state-of-the-sector-report-2025/#:~:text=The%20On%20Think%20Tanks%20State%20of%20the,with%20think%20tankers%20in%20OTT's%20global%20community.>

⁸ Annuaire des "think tanks" et centres de recherche sur les affaires européennes. Website of Représentation Permanente de la France auprès de l'Union Européenne. URL: <https://ue.delegfrance.org/annuaire-des-think-tanks-et>

інститут стратегічних досліджень (НІСД), Центр Разумкова, Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД) та інші. Більшість недержавних аналітичних центрів в Україні зареєстровані відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» та мають податковий статус неприбуткових установ і організацій, тобто їхні доходи не підлягають оподаткуванню податком на прибуток та ПДВ (наприклад, ІЕД). Фінансування недержавних аналітичних центрів в Україні здійснюється коштом фізичних та юридичних осіб, а також коштом міжнародної фінансової підтримки⁹. Правовою основою діяльності державних аналітичних центрів, які переважно функціонують у формі науково-дослідних інститутів, є Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (наприклад, НІСД).

Водночас діяльність аналітичних центрів не завжди відповідає їхній концептуальній моделі як незалежних джерел експертних знань. У науковій та професійній спільноті вони періодично зазнають критики через залежність від політичних партій та/або донорів, розмитість інституційних меж із суміжними організаціями та обмежену автономність у виборі тематики досліджень. Попри задекларовану суспільну місію, окремі аналітичні центри можуть переслідувати власні інтереси чи керуватися фінансовими міркуваннями. Основною метою їхньої діяльності нерідко є не створення нових знань, а адаптація наукових ідей та дослідницьких результатів досліджень до практичних потреб осіб, які приймають політичні рішення. Водночас непередбачуваність політичної динаміки зумовлює ситуації, коли навіть обґрунтовані та якісні аналітичні напрацювання не отримують належного впровадження¹⁰. Найбільш ефективні аналітичні центри, навпаки, формують соціальне й інтелектуальне середовище, що сприяє відкритій дискусії, критичному мисленню та рефлексії щодо власних переконань і підходів до ухвалення рішень.

Висновок

Аналітичні центри відіграють одну з ключових ролей у формуванні так званої «доказової державної політики», розвитку стратегічного мислення та зміцненні засад демократичного врядування. У демократичних державах аналітичні центри створюються з метою забезпечення відкритого простору для фахових дискусій із питань суспільного значення та напрацювання науково обґрунтованих, практично орієнтованих рекомендацій для політиків і представників органів влади.

У цьому контексті важливо, щоб аналітичні центри не лише надавали політикам матеріали, що підтверджують обрані підходи, але й представляли альтернативні точки зору, аналіз можливих сценаріїв розвитку подій та оцінку ризиків, пов'язаних із тими чи іншими рішеннями.

Для України розвиток незалежних аналітичних інституцій має стратегічне значення в умовах її інтеграції до ЄС, реформування системи державного управління та підвищення якості політичних й управлінських рішень. Становлення такої мережі сприятиме формуванню сталого середовища для обміну знаннями,

⁹ Аналітичні центри України – драйвер для відновлення країни. Вебсайт Українського інституту майбутнього. URL: <https://uifuture.org/publications/analitichni-centry-ukrayiny/>

¹⁰ Dr John de Boer. What Are Think Tanks Good For? Website of UNU-CPR. URL. <https://unu.edu/cpr/blog-post/what-are-think-tanks-good>

впровадженню інновацій та поширенню науково обґрунтованих підходів до формування та реалізації державної політики.

Додаткові джерела:

1. Annuaire des "think tanks" et centres de recherche sur les affaires européennes. *Website of Représentation Permanente de la France auprès de l'Union Européenne.*

URL: <https://ue.delegfrance.org/annuaire-des-think-tanks-et>

2. Аналітичні центри України – драйвер для відновлення країни. *Вебсайт Українського інституту майбутнього.*

URL: <https://uifuture.org/publications/analitichni-czentry-ukrayiny/>

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені у документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*